IMT Nuremberg Archives

H – 4715

International Court of Justice

F

H4715 – 0002

Hyrdebrev

(Februar 1941)

til våre menigheter
fra
Den norske kirkes biskoper

Med takknemlighet kan vi peke på at kirken og alle kristne samfunn og organisasjoner stort sett har kunnet fortsette sitt åndelige arbeid til denne tid. Det har likevel etter hvert kommet fram en stadig økende uro og engstelse ved det som går for seg i vårt folk. Kan kirken rolig se på at Guds ordninger blir satt til side og meget skjer som oppløser orden og rett?

Kirken er et samfunn, hvis kall det er å forkynne evangeliet og å samle alle som tror, til et liv etter Guds vilje. Som ytre samfunn er kirken en menneskelig innretning, beheftet ikke bare med menneskelig ufullkommenhet, men også lidende under at vi syndige mennesker er dens redskaper. Helt fra apostlenes dager har kirkens herre like fullt kalt slike mennesker til å være hans tjenere og har lovet dem den nåde og kraft hvormed han selv fremmer sin akt. Den kristne menighet er et levende åndens fellesskap grunnlagt av Jesus Kristus, og har i ham sin frelser og herre. Kirken er derfor Guds verk og skal øve sin gjerning frimodig og fryktløst, fordi Guds ord og Guds vilje er overordnet over alt annet på denne jord.

I denne sin gjerning står kirken midt i folkelivet med det fulle ansvar for her å forkynne ordet om frelse og forpliktelsen på Guds lov.

Den norske kirkes biskoper har derfor overfor den samvittighetenes uro og spørgende uklarhet som er trådt oss nær i den siste tid, sett det som sin plikt ut fra kristent syn å si klart fra til de styremakter som i dag rår for kirkens og statens liv. Etter nøye samråd med andre kristne menn, har biskopene den 15. januar 1941 vendt seg til sjefen for Kirke- og Undervisningsdepartementet med en saklig dokumentert fremstilling.

Henvendelsen lyder slik:

INTERNATIONAL MILITARY TRIBUNAL
NURNBERG, GERMANY
A 100961 Exhibit RF 932
Filed Feb 4, 1946

H4715 – 0003

Til
sjefen for Kirke- og Undervisningsdepartementet,
kst. statsråd R. Skancke.

Etter kirkens bekjennelse står kirken i forhold til en rettsstat, idet staten ved sine organer forutsettes å opprettholde den rett og rettferdighet som er en gudvillet ordning. Norges grunnlov fastslår at «Den evangelisk-lutherske Religion forbliver Statens offentlige Religion». Det er da nødvendig og vesentlig for kirken å være klar over om staten, som også har med de kirkelige anliggender å gjøre, aksepterer og føler seg bundet av de retts- og moralforpliktelser som kirkens trosgrunnlag, Bibelen og bekjennelsen, inneholder. Dette er nødvendig ut fra kirkens hele vesen.

Det har derfor vært av den største betydning at kirkens tilsynsmenn under de forhold som har utviklet seg etter 9. april, har kunnet vise til at retten ble opprettholdt, både som folkerett og som statlig ordensrett. I flere rundskriv har biskopene fremholdt dette — således Oslo biskop i et utførlig sirkulære «Det midlertidige og det evige» av juli 1940, og hver av biskopene i rundskriv i oktober—november. Senest er det uttalt i et rundskriv tiltrådt av alle biskoper, datert 15. november, hvor det heter at «våre lover står ved makt, og at det er tilsagt dem respekt fra alle myndigheter».

Det er unødig å fremholde at dette for kirken ifølge dens bekjennelse er et grunnleggende forhold, som til enhver tid må bestemme kirkens holdning.

Kirkens tilsynsmenn har også hatt full grunn til å gi den nevnte orientering til prester og menigheter i disse spørsmål, da den grunnleggende Führerforordning av 24. april er i full overensstemmelse med folkeretten, og Reichskommissar i sin tale den 1. juni ga tilsagn om den i Haagerlandkrigsordningens § 46 hjemlede religiøse frihet, og videre i sin forordning av 28. september fastslo at domstolenes uavhengighet skulle forbli urørt.

I den siste tid er det imidlertid kommet opp en rekke alvorlige tvil om holdbarheten av det som biskopene således har fremholdt for kirkens lemmer. Vi er stillet overfor det spørs-

A 100962

H4715 – 0004

mål om staten ved sine organer vil opprettholde orden, rett og rettferdighet slik som vår kirkes bekjennelse forutsetter.

Det foreligger vesentlig tre forhold som uvilkårlig må settes i forbindelse med hverandre, — og som er blitt oppfattet derhen at voldsopptreden ikke hindres, men snarere tillates, og at man samtidig har ment å se tegn til at selve rettsvesenet oppløses i sine grunnleggende faktorer. Konkret uttrykt er uroens årsak først hirdens programatiske voldsfremferd, dernest den samlede Høyesteretts tilbaketreden, og sist, men ikke minst, inngrepet i prestenes sjelesørgeriske taushetsplikt.

Disse forhold foreligger dokumentarisk (se bilag), og skal her bare kort resumeres.

1. Hirdens overfall på Oslo Handelsgymnasium den 30. november 1940, hvor også lærere og direktør ble slått ned og sterkt mishandlet, var i seg selv alvorlig nok. Det allarmerende ved begivenheten ble forsterket ved den programparole som samme morgen var gitt i partiets offisielle organ, og hvor det bl. a. het: «Vi slår igjen, så de skal miste både syn og hørsel .... Hirdmenn! Slutt rekkene! Den som slår oss én gang, ham slår vi tifold igjen, det skal være vår parole!»

Hvis et samfunn godkjenner en slik parole og ikke sørger for at orden og rett er forenet, må det synes å ha brutt med vesentlige forutsetninger for et rettssamfunn. Spørsmålet blir så meget alvorligere som det i en rekke tilfeller ikke kunne tales om såkalt provokasjon. Således ved det brutale overfall på studentersamfunnets formann i Trondheim 29. november (innberettet til hr. statsråden av professorrådet ved N. T. H.), videre ved overfallet 11. desember på volontør Stabel, som i mørket ble bortført i bil, kledt naken og pisket av hirden (se bilag), og ved andre innen- og utenbys begivenheter.

Alvoret økes derved at disse tilfeller ikke er blitt opptatt til rettslig behandling og de skyldige straffet. Tvert imot lot ordensmaktens øverste representant den 14. desember utgå dagsordre til politiet om ikke å gripe inn, men «aktivt støtte opp om hirden». Det opprørende i de enkelte voldshandlinger synes derved å bli et prinsippspørsmål for hele samfunnets indre sikkerhet. (Se den bilagte ordre fra Politidepartementet.)

Ytterligere er det utsendt et rundskriv fra Innenriksdepar-

F
100963
A

H4715 – 0005

tementet den 16. desember hvor det blir pålagt alle statens og kommunens tjenestemenn positivt og aktivt bl. a. å støtte hirden. Det motsatte vil bli ansett som «statsfiendtlig handling» og vil bli gjenstand for «drastiske straffer».

— Såfremt disse ting planmessig videre skulle bli effektuert, vil kirkens tjenere savne grunnlag for å kunne veilede samvittighetene angående respekten og tryggheten overfor rettstilstanden i samfunnet. Derfor ber vi om å få legge de foran dokumenterte forhold fram for vårt kirkedepartements sjef.

2. Det annet forhold, som uvilkårlig er satt i forbindelse med det foregående, knytter seg til den utrygghet som oppstår også for kirkens medlemmer derved at den samlede Høyesterett har nedlagt sitt verv.

Høyesterett slår fast (se bilag), at Justisdepartementets forordning av 14. november, hvorved departementets sjef får myndighet til å stryke og å oppnevne lagrettemenn, domsmenn og rettsvitner, betyr et inngrep i rettslivet som er i åpenbar strid med anerkjente retts-prinsipper, noe som vil få de mest skjebnesvangre følger for rettslivet, idet *domstolenes uavhengighet* er av grunnleggende betydning for rettssikkerheten, og er fastsatt i grunnloven. Selve det *faktum* at samtlige medlemmer av landets øverste rettsinstans har funnet seg nødsaget til å nedlegge sine verv, må også innen kirken skape en dyptgående utrygghetsfølelse med hensyn til det bærende grunnlag for samfunnets rettsliv.

Når kirkens bekjennelse (Augustana § 16, se bilag) uthever det *legitime* i statens virke og vesen og på dette grunnlag pålegger enhver kristen å være lojal mot staten, da vil hr. statsråden være enig i at kirkens tilsynsmenn har rett og plikt til å si fra og å be om å bli orientert i så alvorlige forhold som de foran nevnte.

Hr. statsråden vil videre forstå at alvoret i vår situasjon ikke blir mindre derved at vi ser hvordan vold avler vold og at det opparbeides en mentalitet av hat i folket. Ikke minst går dette ut over den oppvoksende ungdom. Oppdragelse til kristne karakterer er ved lov pålagt kirke og skole og er jo i seg selv en kirkens sentrale livsoppgave. Når det derfor i en henvendelse til alle skoleledere fra Kirke- og Undervisnings-

A 100964

H4715 – 0006

departementet, datert 12. november, sendt ut sist i desember, heter at skolens ansvarshavende folk skal forplikte seg på ære og samvittighet til positivt og aktivt å gå inn for *ethvert tiltak og vedtak* som det nye styre gjør, da tilspisser det hele seg til en samvittighetskonflikt for det sentrale i vår livsgjerning.

3. Dypt inngripende i prestens gjerning er den nylig offentliggjorte forordning fra Politidepartementet (datert 13. desember 1940) hvoretter den tjenestlige taushetsplikt for prester kan oppheves av Politidepartementet. Vår taushetsplikt er ikke bare fastsatt ved lov, men har alltid vært en grunnbetingelse for kirkens og prestens gjerning når en skulle øve sjelesorg og motta skriftemål fra mennesker i nød.

Det er en ufravikelig betingelse for denne kirkens gjerning at et menneske kan ha full og ubetinget tillit til at presten er uløselig bundet av sin taushetsplikt — slik som denne har vært utformet både i norsk lovgivning og i kirkens ordninger til alle tider og i alle kristne land. Å oppheve dette samvittighetenes Magna Charta er et inngrep i livsnerven for kirkens gjerning, et inngrep som får en dypt alvorlig karakter derved at forordningens § 5 fastsetter at Politidepartementet kan la vedkommende prest fengsle for derved å fremtvinge forklaring, uten at dette har vært forelagt domstolen.

Sammen med andre viktige forhold som vi ikke her berører, har alt det anførte tvunget oss til å rette denne forespørsel til Kirkedepartementet om klarhet, idet vi er forvisset om å møte forståelse for alvoret i vår situasjon.

— Brevet er underskrevet av alle biskoper.

*

Etter at det var gått 14 dager, søkte etter oppdrag av alle kolleger, de tre biskoper Berggrav, Støren og Maroni foretrede for den konstituerte statsråd for å understreke henvendelsens alvorlige karakter og for å spørre om den kunne ventes besvart. Ved den samtale som da fant sted, kunne biskopene ikke finne at de fikk noen oppklaring som avsvekket det som de hadde anført. Tre dager senere innløp følgende skrivelse til bispekollegiet fra kst. statsråd Skancke, datert 1. februar:

A 100965

H4715 – 0007

Til

Bispekollegiet i Den Norske Kirke.

ad. skrivelse den 15. f. m.

I et intervju i oktober f. å. uttalte jeg til Kristelig Pressekontor på dets spørsmål om det nye statsstyres forhold til kirken og hvilke planer en hadde på dette område, bl. a. følgende: «Vi har ingen planer ut over det som er uttrykt i programmet: at kristendommens grunnverdier skal vernes. Vi håper og tror at kirken og dens menn har tillit til oss når vi sier dette. *Vi akter ikke å røre ved kirken.* Den trenger arbeidsro i disse vanskelige tider. ....»

Denne uttalelse er fremdeles gjeldende. Det har så vidt jeg vet intet skjedd i de forløpne måneder som kan berettige til å si at staten har grepet inn i kirkens frihet til å forkynne evangeliet i overensstemmelse med Guds ord og kirkens bekjennelsesskrifter og å være og handle som en menighet.

Nasjonal Samlings motto er: Orden, rettferd, fred. Det er det nuværende statsstyres mening så vidt det er mulig å realisere dette motto i hele vårt statsliv.

At det under den nuværende nybrotts- og gjæringstid hvor så lite skal til for å bringe sinnene ut av likevekt kan forekomme ting som ikke burde skje, kan være forståelig, men er ikke desto mindre å beklage. Når klare beviser for slike foreligger, blir de påtalt også når det gjelder partifolk. Hva de i skrivelsen angivelige konkrete tilfeller av overgrep angår, vil disse bli oversendt Justisdepartementet henholdsvis Politidepartementet til videre behandling.

Hva det i punkt 2 anførte angår, så kan biskopene være forvisset om at selv om nyordningen også i noen grad må omfatte vårt rettsvesen, så har statsstyret ikke tapt av sikte å bevare rettssikkerhet og orden innen vårt folk.

Hva angår Politidepartementets forordning av 13. desember f. å. vedrørende bl. a. prestenes vidneplikt, bemerkes at prestenes taushetsplikt heller ikke før 13. desember 1940 var absolutt. Det foreligger som bekjent flere nærmere angitte tilfeller hvor taushetsplikten ikke er gjeldende. Denne siste forordning må ses som en ny reservasjon i taushetsplikten og har ikke til hensikt å oppheve denne i sin alminnelighet.

A 100966

H4715 – 0008

Kirkens biskoper kan også være forvisset om å møte forståelse i den nuværende situasjon. Men så må de også på sin side møte den nye statsordning og det nuværende statsstyre med forståelse.

Det er ikke bare kirken som nu trenger arbeidsro til å utføre sitt arbeid. Det trenger også staten. Det må på det innstendigste advares mot at det fra kirkens side foretas handlinger som øker uroen innen vårt folk. En ubesindig opptreden nu kan komme til å få de alvorligste følger for kirken.

Nu som før trenger kirken staten for å kunne være en virkelig folkekirke, og staten trenger kirken for å kunne opprettholde orden, rettferd og fred. *Stat og kirke hører sammen i tjeneste for det dem betrodde folk.* Det henstilles til kirkens biskoper og gjennom dem til Den norske kirkes prester å legge all godvilje til slik at dette samarbeide kan lykkes best mulig.

En skal med det samme få be om at rundskriv fra biskopene til prester eller menigheter må bli tilstillet departementet i 3 eksemplar.

R. Skancke.

Sign.

*

Denne skriftveksel finner vi at våre menigheter bør få kjennskap til og skal bare om det punkt hvor det i den konstituerte statsråds brev er anført en saklig innvending, opplyse at spørsmålet om taushetsplikten var fremme ved den omtalte personlige konferanse. Biskopene pekte da på at de fra alders tid gjeldende selvfølgelige unntagelser fra den absolutte taushetsplikt, er en del av den lovlige ordning av denne plikt. De gjelder de sjeldne fall da en prest kan være forpliktet til å forklare seg om en betroelse for derved *enten å avverge en grov forbrytelse* som noen har i sinne å begå, *eller* for å hindre at noen blir *uskyldig straffet.* — Det overveldende *nye* — fremholdt vi — ved forordningen av 13. desember 1940 er dette, at taushetsplikten skal kunne forlanges brutt når politiets øverste administrasjon krever det av hensyn til viktige statsinteresser, og at det endog blir truet med fengsling for i tilfelle å tvinge presten til å bryte sitt løfte.

A 100967

H4715 – 0009

For øvrig finner biskopene å måtte fremheve det vi anførte i et skriftlig *Promemoria* som ble levert statsråden under den personlige konferanse 29. januar. Dette lyder slik:

I den annen trosartikkel bekjenner de kristne Jesus Kristus som sin H e r r e, helt og ubetinget. Denne lydighetsplikt står for kirken over alt annet. Det statlige, politiske og administrative apparat vedkommer oss ikke som sådant. Bare hvis det skjærer inn i vårt lydighetsforhold til Kristus, blir vi uvilkårlig engasjert. Som Luther sier: «Det verdslige regiment har lover som ikke strekker seg lenger enn til liv og gods og det som er utvortes i verden; over sjelene kan og vil Gud ikke la noen regjere uten han selv alene.»

Til Guds ordninger hører rett, sannhet og godhet, slik som kirken ser det muliggjort i en rettsstat. H v o r d a n samfunnets ytre bygning for øvrig arrangeres, blir en sak for seg, men når det gjelder de Guds bud som er grunnleggende for alt samfunnsliv, da er kirken bundet til å si fra. Det nytter ikke her å avvise kirken med at den da blander seg i politikk. Luther sier med rene ord: «Kirken menger seg ikke i verdslige ting når den formaner øvrigheten til å være lydig mot den ø v e r s t e øvrighet som er Gud.»

Når samfunnets øvrighet tillater vold og urett og øver press på sjelene, da er kirken samvittighetenes vokter. En menneskesjel betyr mer enn den hele verden.

Derfor har kirkens biskoper lagt på statsrådens bord enkelte av de kjensgjerninger og offisielle kunngjøringer angående den samfunnsmessige styring i den senere tid, som kirken finner stridende mot Guds lov, og som gir inntrykk av at det er revolusjonære tilstander i landet og ikke en tilstand av okkupasjon hvorunder lovene skal opprettholdes så langt det ikke direkte er uforenlig med okkupasjonsforholdet.

Kirken e r ikke staten. Og staten e r ikke kirken. I det ytre kan statsmakten søke å øve tvang mot kirken, men kirken er et åndelig og suverent samfunn bygget på Guds ord og fellesskapet i troen. Kirken har i all sin menneskelige skrøpelighet Guds kall og fullmakt til å forkynne hans lov og hans evangelium for alle folk. Derfor kan kirken aldri tie der hvor Guds bud blir satt til side og synden trer fram. Her står kir-

A 100968

H4715 – 0010

ken urokkelig og kan i denne sin egenart ikke bindes av noen statsmakt.

Ut fra dette vårt kall formaner vi samfunnets styrere til å gjøre slutt på alt som strir mot Guds hellige ordninger, angående rett, sannhet, samvittighetsfrihet og godhet, og til å bygge ubrytelig på Guds livslov.

Likeså formaner vi i vår forkynnelse vårt folk til å avstå fra vold og urett. Dette gjelder like sterkt oss selv som alle parter i en samfunnsstrid.

Hver den som dyrker hat eller provoserer fram det onde, står under Guds dom. Skriften sier: Gjengjeld ikke ondt med ondt, men overvinn det onde med det gode.

Over oss alle står Han som er sjelenes Herre. Det gjærer i samvittighetene i våre menigheter nå, og vi kjenner det som vår plikt å la statens menn klart få høre kirkens røst.

Eivind Berggrav. J. Støren. J. Maroni.
Andreas Fleischer. Gabriel Skagestad. Henrik Hille.
Wollert Krohn-Hansen.

Dette brev blir sendt til prestene som bes sørge for at det kommer videre til menighetsrådene. Det er ønskelig at innholdet på beste måte blir gjort kjent for menigheten.

Etterskrift.

Det er uoppfordret innløpet skrivelser fra de landsomfattende kristelige organisasjoner i Norge og fra trossamfunn utenfor vår egen kirke med tilslutning til biskopenes henvendelse.

Skrivelsen fra de forskjellige frivillige organisasjoner har denne ordlyd:

«Undertegnede styre vil, bundet av Guds ord, vår kirkes bekjennelse og styremedlemmenes personlige samvittighet, gi sin hele og fulle tilslutning til vår kirkes biskopers henvendelse av 15. januar til den konstituerte statsråd for kirkedepartementet.»

A 100969

H4715 – 0011

Slike brev er hittil innløpet fra:

Det norsk-lutherske indremisjonsselskap, hovedstyret, Oslo.
Norsk Søndagskoleforbund, Oslo.
Det vestlandske indremisjonsforbund, Bergen.
Det norske misjonsselskaps hovedstyre, Stavanger.
Norges Finnemisjonsselskap, Trondheim.
Den norske sjømannsmisjons hovedstyre, Bergen.
Santalmisjonens hovedstyre, Oslo.
Norges kristelige ungdomsforbund, Oslo.
Det norsk-lutherske Kinamisjonsforbund, Oslo.

Fra *Frelsesarmeen* er innløpet dette brev:

«Frelsesarmeen i Norge vil i følge vår tro og våre medlemmers samvittighet gi sin hele og fulle tilslutning til den henvendelse som Den norske kirkes biskoper i skrivelse av 15. januar har rettet til den konstituerte statsråd for kirkedepartementet.»

Fra *Dissentertinget* er kommet en erklæring undertegnet av representanter for de der representerte kristne trossamfunn, sålydende:

«Styret for Norges Dissenterting vil, bundet av Guds ord, vår kristne tro og styremedlemmenes personlige samvittighet, gi sin hele og fulle tilslutning til den henvendelse som Den norske kirkes biskoper i skrivelse av 15. januar har rettet til den kst. statsråd for kirkedepartementet.»

— Lignende skrivelse er mottatt fra menigheten *Filadelfia*, Oslo, undertegnet av dens forstandere.

Grøndahl & Søn. Oslo 2. 41.

A 100970

H4715 – 0012

At dette er en original av vårt hyrdebrev februar 1941

Meritnes.

Oslo 29. 12. 1945

Eivind Berggrav

A 100971

RF 9132

H4715 – 0013

932

H-4715

A 100960

DOC. R.F. N° 932

H4715 – 0014